

Makalenin geliş tarihi: 13.07.2020

1. Hakem rapor tarihi: 03.08.2020

2. Hakem rapor tarihi: 18.08.2020

Kabul tarihi: 25.08.2020

MEÂRİC SURESİNDE İNSANIN OLUMLU VE OLUMSUZ ÖZELLİKLERİ (*) (Araştırma Makalesi)

Beyza Sümeyye KARAKAŞ TUĞRUL (**)

Hüseyin YAŞAR (***)

Öz

İnsan, iyiyi ve kötüyü ayırt edebilme kabiliyetine sahip olmakla birlikte, güzele ve çirkine de yönelebilmektedir. Böylelikle doğasında mevcut olan ve nefsinin telkin ettiği olumsuz davranışlara ilgi göstermektedir. Kur'an'da bildirilen ideal müminin özelliklerine uygun davranışlara yönelmek inanmanın gereğidir. İnsanın özelliklerinden, taşıması gereken ulvî hasletlerinden bahseden Meâric suresi, bu hususlara çok veciz bir şekilde değinmiştir. Allah'ın varlığı, birliği ve yüceliği inancının yerleştirilmesinden sonra sunulan en büyük hedefi; insanların kalplerini sabırsızlık, tatminsizlik, cimrilik gibi onun kişiliğinde tahribata yol açan kötü huylardan arındırmaktır. Bu makalede, Meâric suresi ekseninde, insanın iki farklı yapısına, müspet ve menfî özelliklerine işaret eden ayetler incelenirken surede dolaylı olarak zikredilen olumlu özellikler de tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Meâric, İnsan, Olumlu/Olumsuz Özellik.

*) Bu makale; Prof. Dr. Hüseyin Yaşar danışmanlığında hazırlanmakta olan “Meâric Suresinde Cennetle Müjdelenenlerin Özellikleri” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**) DİB, Kur'an Kursu Öğreticisi, Yüksek Lisans Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Ana Bilim Dalı
(e-posta: bskarakas@outlook.com) ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5994-3113>

***) Prof. Dr., Öğretim Üyesi, Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Ana Bilim Dalı
(e-posta: huseyin.yasar@usak.edu.tr) ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1043-3729>

Positive and Negative Traits of Human in Surah Al-Ma'arij

Abstract

Human being has the ability to distinguish between good and evil, can also turn towards beauty and the ugly. Thus, he can show interest in the negative behaviors that are present in his nature and instilled by his desires. It is the necessity of believing to turn to behavior that is appropriate to the characteristics of the ideal believer as revealed in the Qur'an. Surah Al-ma'arij, speaks of the characteristics of human being and his lofty features, has addressed these matters very briefly. After the establishment of the belief in the existence, singularity and glory of Allah, the greatest goal of the Surah is to purify the hearts of people from bad habits that lead to destruction in his personality such as impatience, dissatisfaction, stinginess. In this article, while examining the verses of Surah Al-Ma'arij that point to two different structures of Man, positive and negative traits, the positive traits mentioned indirectly in the surah were also tried to be identified.

Keywords: Qur'an, Qur'anic Exegesis, Al-Ma'arij, Human, Positive /Negative Traits.

1. Giriş

Mekke döneminin ortalarında nazil olan ve 44 ayetten oluşan Meâric suresi, ismini 3. ayette geçen “Meâric/ معارج” kelimesinden almıştır. Meâric, “Yüksek yerlere çıkma vasıtası, yükselme dereceleri” anlamlarına gelmektedir.¹ Genel olarak Meâric ismiyle anılan sureye; Seele, Seele Sâilûn ve Mevâkı' isimleri de verilmektedir.² Mushaf-ı Şerif'teki sıralamaya göre Hâkka suresinden sonra Nûh suresinden önce 70. sırada yer almaktadır.³ Nüzul sıralamasına göre ise Hâkka suresinden sonra Nebe suresinden önce 79. sırada bulunmaktadır.⁴ Surenin konularını; ahiret inancı, Allah'ın azameti, Peygamber'in davet

- 1) Bu bilgiler, tefsir literatürü içerisinde yer alan hemen hemen her eserde bulunmaktadır. Örnek olarak bk. Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *Mefâtihü'l-Gayb*, Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990/1411, C. 15, s. 108.
- 2) Bahsi geçen bilgiler, tefsir kaynakları içerisinde yer alan neredeyse her eserde yer almaktadır. Örnek olarak bkz. Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *El-İtkân Fî Ulûmi'l Kur'an*, Çev. Sakıp Yıldız ve Hüseyin Avni Çelik, İstanbul, Hikmet Neşr., 1987, C.1, s.132; Ayrıca bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Eser Kitapevi, trs., C. 8, s. 5347.
- 3) Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1991, C. 10, s. 57; Suyûtî, *Tenâsükü'd-dürer fî tenâsübî's-süver*, Çev. Mustafa Karakoç, İstanbul, Rağbet Yay., 2004, s. 129-130.
- 4) Kuşeyrî, Ebû'l-Kâsım Zeynüüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik Abdülkerîm, *Letâifu'l-İşârât*, Çev. Mehmet Yalar, İstanbul, İlk Harf Yayınları, 2013, C. 6, s. 420; Suyûtî, *El-İtkân*, C. 1, s. 4-5.

esnasında gösterdiği metaneti ve hassasiyeti, bunların yanında insanın ruhî yapısı, ahlakî özellikleri, imtihan sahasında takındığı tutum ve davranışları oluşturmaktadır.⁵ Ayrıca surede güzel ahlak sahipleri cennet ile müjdelenirken kötü ahlak sahiplerinin pişman ve mahzun olacakları bir akıbeta uğratılacakları bildirilmiştir.⁶ Kısa fakat muhteva yönü oldukça zengin olan bu sure, insan ekseninde dönmektedir. Ancak burada mühim olan surenin insanı hangi konumda değerlendirdiği, ona nasıl bir rol yüklediği, hangi karakter ve niteliklere bürünmüş olarak görmek istediği, insanın hangi özelliklerine değindiğidir. Bununla beraber insanın olumsuz özelliklerden, zaaflarının tedavi edilmesinin gerekliliğinden bahsettiği gibi, tedavi yöntemlerinden de surede söz edilmektedir. Çünkü kişi bunları idrak ettiği ve içselleştirdiği takdirde sorumluluklarının paralelinde hareket edecek ve dünyaya gönderiliş gayesi etrafında kendini konumlandıracaktır.

Kur'an'daki sıralamaya göre Meâric suresinden önce yer alan Hâkka suresinde de, iki farklı insan tiplemesine rastlanılmakta⁷ ve insanın sorumluluğu gündeme getirilmektedir. Yine iki surede de haktan, güzelden, iyiden, doğrudan yana olanların cennetle müjdelendiği,⁸ batıldan, çirkinden, kötüden, yanlıştan yana saf tutanların ise ceza gününde hayıflandığı, pişman olduğu ve cehenneme sevk edildiği bildirilmiştir.⁹

Ayrıca Meâric suresinde vurgulanan toplumsal yükümlülöklere Hâkka suresinde de yer verilmiştir.¹⁰ Meâric suresinden sonra gelen Nûh suresinde ise, zulüm ve inkârda haddi aşanların, hile ve tuzaklarla müminleri hayırlı işlerden uzaklaştırmaya çalışanların, mallarında bulunan muhtaçların haklarını ödemeyenlerin yerlerine; infak ederek toplumsal adaleti tesis edenlerin, kardeşlik hukukunu sağlayanların ve aklîselim sahibi kimselerin getirileceği beyan edilmiştir.¹¹ Böylelikle Nûh kavminin helak ediliş, Meâric suresinde

5) Sâbüni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Beyrut, Dârü'l-Kur'âni'l-Kerim, 1981/1402, C. 3, s.441-442.

6) Mevdûdî, Ebu'l A'lâ, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, Çev. Muhammed Han Kayanî ve diğ., İstanbul, İnsan Yay., 1987, C. 7, s. 417.

7) فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَٰؤُلَاءِ أَقْرَبُوا كِتَابِيَهٗ - وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهٗ وَلَمْ أَدْر مَا جِسَابِيَهٗ “Kitabı sağından verilen kimse der ki “Alın kitabımı okuyun” Kitabı solundan verilene gelince o, şöyle söyler, “Keşke bana kitabım verilmeseydi de hesabımın ne olduğunu bilmeseydim!” 69/Hâkka/19-25, 26.

8) فَهٗؤ فِي عَيْشَةٍ - “İşte bunlar cennetlerde ağırlandılar.” 70/Meâric/35; أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ رَاضِينَ “Artık o, hoşnut olacağı bir hayat içindedir.” 69/Hâkka/21.

9) تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى - وَجَمَعَ فَأَوْعَى “Haktan yüz çevirip uzaklaşmak isteyen ve mal toplayıp üstüne oturanı (cehennem) kendine çağırır.” 70/Meâric/17-18; - خُدُوهُ فَعَلُوهُ - “Onu yakalayıp bağlayın; Sonra onu alevli ateşe atın!” 69/Hâkka/30-31.

10) وَلَا يَحْضُ عَلَىٰ طَعَامِ الْمُسْكِينِ “Yoksulu doyurmaya teşvik etmezdi” 69/Hâkka/34.

11) مِمَّا خَطَبَاتِهِمْ أُعْرِفُوا فَأَذَلُّوهُ نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا “Günahları yüzünden tufanda boğuldular, ardından ateşe atıldılar, kendilerini Allah'a karşı koruyacak yardımcıları da bulamadılar.” 71/Nûh/25-26.

kâfirlerin yerlerine Allah'ın daha iyilerini getireceğine güç yetireceği¹² ayetinin delilini teşkil etmektedir.¹³ Yine bu surede de iman ve inkâr cephesinde yer alan ve zıt özelliklere sahip iki farklı insan yapısından bahsedilmiştir.

Art arda gelen bu üç surede de, insanın imtihan aşamasında hayır ve şerri, hak ve batılı seçmede serbest bırakıldığı haber verilmiştir. Bununla beraber bireysel ıslah ve toplumsal düzen için mücadele edenlerin, dünyada ve ahirette mükâfatlandırılacağı,¹⁴ bireysel ve toplumsal bozulmaya sebep olacak tavır sergileyenlerin ise ilahî azap ile karşılaşacakları bildirilmiştir.¹⁵ Adalet, erdem, doğruluk gibi güzel hasletleri menfaat ve çıkarları uğruna yok ederek yeryüzünde bozgunculuk çıkararak yerilerek tehdit edilmiş; nefsinin tezkiye ederek Kur'an'ın belirlediği ölçülere göre hayat sürenler ise övülmüş ve müjdelendirilmiştir.¹⁶ Ayrıca bahsi geçen surelerde, Allah'ın insanlara bu yolları ayırt etme ve doğruyu seçme yönündeki yardımlarına da dikkat çekilmektedir.¹⁷ Bir bakıma Meâric suresi, kendisinden önceki ve sonraki surelerin de özeti mahiyetinde olup, insanların karakteristik özelliklerine yer vererek sorumluluklarını izah etmektedir.¹⁸

Meâric suresinin nüzul sebepleri arasında ise şu rivayetler yer almaktadır: Hz. Muhammed insanlara Kur'an'ı tebliğ ediyor ve kıyamette gerçekleşecek olan azaptan haberler veriyorken müşriklerden bazıları birbirlerine: “*Sorun bakalım Muhammed’e bu azap kimedir, kimler için vuku bulacaktır?*” dediler. Bunun üzerine de Meâric suresinin ilk ayetleri inzal oldu.¹⁹ Diğer bir rivayete göre ise, Nadr b. Haris: “*Allah’ım, eğer şu (Kur’an) senin katından inmiş hak (kitap) ise hemen üzerimize gökten taş yağdır veya bize elem dolu bir azap getir*”²⁰ deyince “*Birisi inkârcıların başına gelecek olan ve kim-senin savamayacağı azabı istedi*”²¹ ayetleri nazil oldu.²²

12) فَلَا أَقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ - عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ “Doğuların ve batıların rabbine yemin ederim ki, onların yerlerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter, kimse bizim önümüzde geçemez.” 70/Meâric/40-41.

13) Suyûtî, *Tenâsükü’l-dürrer*, s. 130.

14) فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ - فَطُوفُهَا دَائِمَةٌ “Meyveleri kolayca devşirilebilir yüce bir cennettedirler.” 69/Hâkka/22-23.

15) مِمَّا خَطَبْتَهُمْ أُعْرِفُوا فَأَدْجَلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا “Günahları yüzünden tufanda boğuldular, ardından ateşe atıldılar, kendilerini Allah’a karşı koruyacak yardımcıları da bulamadılar.” 71/Nûh/25.

16) 69/Hâkka/19, 20-31, 34; 70/Meâric/15-18; 71/Nûh/21-24.

17) 71/Nûh/13-20.

18) Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’an’ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlîsî ve Tefsîri*, İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1966, C. 8, s. 3832.

19) Râzî, *Mefâtihü’l-Gayb*, C. 15, 107.

20) 8/Enfâl/32.

21) 70/Meâric/1-2.

22) Râzî, *Mefâtihü’l-Gayb*, C. 15, 107.

Meâric suresinin nüzul sebepleri olarak bilinen bu rivayetler de inkâr edenlerin psikolojik yapılarını ve davranış biçimlerini gözler önüne sermektedir. Yanlışta direttikleri, acele bir şekilde başlarına musibet gelmesi için dua edecek kadar gözlerinin karardığı, düşünce yetilerini kullanamaz hale geldikleri de yadsınamaz bir gerçektir.

Meâric suresi inkâr ve iman cephelerine yer veren, insanın olumlu ve olumsuz özelliklerini açıklayan bir suredir. Dünyaya ve ahirete dair mesajlar içermektedir. Böylelikle kişi dünyada iken ahirete nasıl hazırlanması gerektiği bilincine sahip olmaktadır. Biz de bu bilincin oluşmasında bir etken oluşturabilmek için Meâric suresini çalışmamıza konu edindik. Bu makalede, insanda potansiyel olarak bulunan özelliklere değinen ve insanların yerine getirmesi gerektiği sorumluluklara vurgu yapan ayetler üzerinde duracağız. Ayrıca surede dolaylı olarak zikredilen olumlu özellikleri de tespit etmeye gayret sarf edeceğiz.

2. Araştırma Etiği

Bu makale, bilimsel disiplinin çalışma ilkelerine uygun olarak hazırlanmıştır. Çalışma sürecinde yayın ilkelerinin prensiplerine riayet edildiği gibi evrensel etik değerlere yönelik sorumluluklar da yerine getirilmiştir.

3. Olumsuz Özellikler: İnkâr, Alay, Kibir, Hırs (Sabırsızlık), Şikâyet ve Cimrilik

Kamil bir insan ve gelişmiş bir toplum oluşumunu hedefleyen Meâric suresi, insan yapısını şu ayetler ile açıklamıştır: “Gerçekten insan pek tahammülsüz bir tabiatla yaratılmıştır. Başına bir fenalık geldi mi sızlanır durur. Ama ona bir nimet nasip olursa kendisinden başkasını yararlandırmaz.”²³ Bu ayetler grubunda bütün insanlara hitap edildiği görülmektedir; hemen akabinde gelen ayetler ile insanın iki farklı grupta kategorize edildiği ortaya çıkmaktadır. Ayette zikredilen “*insan*” kelimesi ile kimlerin kastedildiği hakkında müfessirler farklı görüşler beyan etmiştir. Bazılarına göre burada kastedilenler; kâfirler ve müşriklerdir.²⁴ Mukâtil b. Süleymân’a (ö. 150/767) göre ise ayetteki insan, Ümeyye b. Halef’dir (ö. 2/624).²⁵ Bazı müfessirler ise buradaki “*insan*” ifadesinin bütün insanları içine alan bir kavram olduğu görüşünü benimsemişler ve buna delil olarak Meâric suresinin: “*Ancak namaz kılanlar başka*”²⁶ mealindeki ayetini getirmişler-

23) 70/Meâric/19-20-21. إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا - إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا - وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا

24) Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî, *Câmiü'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1984, C. 29, s. 78.

25) Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhate, Kahire, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1979, C. 4, s. 437.

26) 70/Meâric/22. إِلَّا الْمُصَلِّينَ

dir.²⁷ Buradan namaz kılanların istisna edilmesiyle bütün insanların kastedildiği anlaşılmaktadır. Böylelikle istisna, umum için bir ölçü oluşturmuştur.

Bununla beraber “*insan*” olarak genel ismi söylenen varlık; vahyi hiçe sayan, Peygamber’in tebliğinden hoşlanmayan, kendi zararına olacağını bildiği için ahiretin ve ahirette gerçekleşecek olan hesabın olacağını kabul etmeyen insandır. İstisnadan da anlıyoruz ki hitap özellikle bu karakteredir.

Ayette geçen (هَلُوَا) “*Helûa*” kavramı sözlükte “*sabırsız, bir şeye aşırı derecede düşkün*” manalarını taşıyan bir sıfat olup; yetinmemek, acelecilik, doyumsuzluk, sabırsızlık, yılgınlık, tahammülsüzlük gibi insanın yapısında bulunan birtakım olumsuz vasıfları ifade eder.²⁸ Bu ayeti en veciz bir şekilde kendinden sonra gelen iki ayet açıklamaktadır.²⁹ Zikredilen ayetler bu tip kimselerin şartlara ve koşullara göre nasıl değiştiklerini, bollukta gururlandıklarını, sıkıntı esnasında da feverana kapıldıklarını tasvir etmektedir.³⁰ Görüyoruz ki bu ayetler, insan psikolojisinin derinliklerinde bulunan bir özelliği ortaya çıkarmakla beraber bu özelliğin davranışlara nasıl sirayet ettiğini resmetmektedir. Surede bahsi geçen ve insanda bulunan diğer olumsuz nitelikleri ise şöyle sıralayabiliriz: Yaratıcıya, Rasûl’e ve Kitaba sırt dönüp uzaklaşmak, ilahî çağrıya kulak tıkamak,³¹ mal toplayıp yığarak muhtacı yararlandırmamak³² Peygamber’in davetini alaya almak³³ ve kibirlenmektir.³⁴

Kur’an’ın insana atfettiği değere ve insanın yapısında mevcut olan onca güzelliğe rağmen kişinin kötü özellikleri huy edinmesi, kendisine bahşedilen sermayeyi işleyip yararlanılacak duruma getirmemesi oldukça hazin ve acı bir hadisedir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, bu özellikler değiştirilemez ve insanın fitratında ebediyen yer edecek olan

27) Örnek olarak bkz. Taberî, *Câmiü'l-beyân*, C. 29, s. 79; Râzî, *Mefâihü'l-Gayb*, C. 15, s. 113; en-Nesefî, Ebü'l-Berekat Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-tenzîl ve hakaikü't-te'vîl*, Thk. Yusuf Ali Bedîvî, Dârü'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut 1998, C.3, s.538; İbn Kesîr, Ebü'l-Fida İmâdüddin İsmail b. Ömer, *Tefsîriü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed ve diğer, Kahire, Müessesetu Kurtuba, 1421/2000, C. 14, s. 132-133; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefsîr*, C. 3, s. 444.

28) Karaman, Hayrettin ve diğer, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara, DİB Yay., 2017, C. 5, s. 458.

29) Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, C. 10, s. 390.

30) Gülçür, Musa Kazım, *Kur'ân'da Karakter Eğitimi*, İzmir, Işık Yay., 1994, s. 40.

31) *“O, (hakka) arka döneni ve (imandan) yüz çevireni çağırır.”* 70/Meâric/17.

32) *“Servet toplayıp yığanı da”* 70/Meâric/18.

33) *“O inkârcılara ne oluyor ki (inkâr veya alay etmek için) grup grup sağdan soldan sana doğru koşuyorlar”* 70/Meâric/36-37.

34) *“Üstelik bir de onlardan her biri nimetler cennetine yerleşti-rileceğini mi umuyor?”* 70/Meâric/38.

vasıflar değildir.³⁵ Doğru ve yanlış alternatifler arasından birini tercih ve tatbik etme gücü insanın iradesine bırakılmıştır.³⁶ İnsanın ahlakını güzelleştirmesi, olumsuz özelliklerini düzeltmesi, sağlam bir karaktere sahip olması için iradesi ile kendisini dinî, imanî, ahlakî bir eğitime tabi tutması, mevcut zayıflıklarını ve zaaflarını tedavi etmesi gerekmektedir.³⁷ Kişinin dünyasını ve ahiretini tahrip eden, bireye ve topluma zarar veren bu menfî davranışların tedavi yöntemlerini ise surenin devamında görmekteyiz.

4. Dolaylı Olarak Zikredilen Olumlu Özellikler: Sabır, Teslimiyet ve Cömertlik

Yukarıda zikrettiğimiz olumsuz özelliklerin tam tersini davranışlarına yansıtmış olanlar ise olumlu insan tipini oluşturmaktadır. Bu kısımda açıklayacağımız özellikler, surede doğrudan verilmemiştir. Ancak kötü özelliklerden istisna tutulan kimselerin tabii olarak bu özelliklerle de anıldığını ayetleri incelediğimizde görmekteyiz. Surenin bu kısmında haktan yüz çeviren, tebliğ'e kulak tıkayarak alay eden, mal biriktirerek infak etmeyen, kendisine kötülük dokunduğunda feryat ederek sızlanan, iyilik dokunduğunda ise başkalarını yararlandırmayan kimselerin eğitilmesi ile ilgili değerler ele alınmaktadır. Allah'a imanın ve ibadetin insan nefsinde ve ahlakî özelliklerinde yaptığı tesiri ayetler açıkça beyan etmektedir. İnsan tabiatında mevcut olan bencillik, cimrilik, sıkıntılardan şikâyetçi olmak, iyiliği engellemek gibi kişiyi ve toplumu zedeleyen bu olumsuz vasıfları düzeltme fonksiyonunu açıklamaktadır. Muhtevası itibarıyla büyük bir öneme sahip bu ayet grubu bireysel, toplumsal ve ahlakî mesajlar içeren Kur'an pasajlarından birini oluşturmaktadır.³⁸

Allah'ın insanı birtakım zıt özellikler ile yarattığını ve insanın bu iki ayrı cephesine de Meâric suresinde değindiğini belirtmiştik. Başına gelen musibete karşı sabırsız, verilen nimete karşı ise tatminsiz olan insan yerilerek zikredilmiş ve cehenneme davet edilmiştir.³⁹ Namaz kılanlar, infak edenler, ahirete iman edenler, Rablerinin azabından korkanlar, iffetlerini muhafaza edenler, emanetlerini, sözlerini ve şahitliklerini koruyanlar ise bu gruptan istisna tutulmuştur.⁴⁰ Buradaki istisnadan anlıyoruz ki Allah'ın emirlerini yerine

35) Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, C. 4, s. 421.

36) *“Ona kötü ve iyi olma kabiliyetlerini verene! Nefsini arındıran elbette kurtuluşa ermiştir. Onu arzularıyla baş başa bırakan da ziyan etmiştir.”* 91/Şems/8-10.

37) Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C. 10, s. 62-63.

38) Derveze, M. İzzet, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, Çev. Muharrem Önder, İstanbul, Ekin Yay., 1997, C. 4, s. 255.

39) 70/Meâric/16-17.

40) *إِلَّا الْمُصَلِّينَ - الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ - وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ - لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ - وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ - وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ - إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ - وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ - إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ - فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ - وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ - وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ - وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ*

70/Meâric/22-34.

getirip nehiyelerinden sakınanlar; sabırlı, tevekkül sahibi ve cömert kimselerdir. Bu vasıflar kişiye güzel ahlak ve ibadetlerde istikrar kazandırır. Şu halde bu özellikler dinî duyguların, şehvet duygusuna karşı direnişi ve bu iki zıt duyguların birbirleri arasındaki mücadelesidir.⁴¹ Böylelikle sabırlı, cömert ve Allah'a teslim olan kimse, ibadetlerde gevşeklik göstermediği gibi bela ve musibet anında da metanetli duruşunu koruyarak sızlanmadan, şikâyetçi olmadan Allah'a tevekkül eder. Başına bir nimet, lütuf, sağlık ve zenginlik geldiğinde ise bunların Allah'tan geldiğini bilir, fakirlerin kendi mallarında hakları olduğuna inanır ve cömert davranır. Böyle kimseler ahirette cennetlerle müjdelendiklerine⁴² iman ettikleri gibi, onlar dünyada da huzur ve güven içerisindeyler. Hayatları boyunca sakin, kararlı ve dürüst bir yaşam sürerler.⁴³ İslam'ın öngördüğü yaşam tarzını pratiğe dönüştürerek bireysel olgunluğu kazanırken vasat, adaletli, erdemli, medenî ve temiz bir toplumun inşasını da sağlamış olurlar.

5. Doğrudan Zikredilen Olumlu Özellikler: Namaz, İnfak, İman, Tevekkül, İffet, Emanetlere, Sözlere ve Şahitliklere Riayet

İnsan Allah'ın emir ve nehiyelerini değerlendirip uygularken ya aklına ve vicdanına yahut ihtiras ve hevesinin buyruğuna boyun eğer. Sadece geçici menfaatlerini, âdi hazlarını, bedensel arzularını, makam ve mevki tutkularını düşünen, adalet ve haktan uzaklaşan, peygamberin davetine kulak tıkayıp alay eden kimseler bu tercihlerinden dolayı cehennemle tehdit edilmişlerdir.⁴⁴ Ayrıca tuttukları yol bakımından onların hayvanlardan daha aşağı bir seviyede oldukları da beyan edilmiştir.⁴⁵ Kalplerini batıl inançlardan, kötü düşüncelerden ve nifaktan arındırıp doğru inanca ulaşma, hayatını iyi ve faydalı davranışlarla donatıp Allah'ın rızasını kazanma mücadelesinde olanlar ise cennetle müjdelenmiştir.⁴⁶ Böyle kimseler, kendilerine şan ve şöhret verilen, diğer varlıklardan üstün tutulan⁴⁷

41) Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Ebû Hâmid, *Kimyâ-yı Saâdet*, Çev. Ali Arslan, İstanbul, Merve Yayınevi, 2018, s. 572.

42) "أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمَاتٍ" "İşte bunlar cennetlerde ağırlandırlar." 70/Meâric/35.

43) Kutub, Seyyid, *Fîzilâl-il Kur'ân*, Çev. Bekir Karlığa ve diğer, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, trs., C.15, s. 236.

44) 70/Meâric/15-18.

45) "أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَصْلًا سَابِلُونَ" "Yoksa sen, onların büyük çoğunluğunun gerçekten senin davetine kulak verdiklerini yahut doğru dürüst düşündüklerini mi sanıyorsun? Aksine onlar, başka değil, bir hayvan sürüsü gibidirler, hatta tuttukları yol bakımından daha da sapkındırlar." 25/Furkân/44.

46) 70/Meâric/35.

47) "وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا" "Ant olsun biz insanlara yüce makamlar ve çeşitli rızıklar verdik; onların karada ve denizde ulaşımını tesis ettik, kendilerine tertemiz ürünler verdik ve onları yarattıklarımızın birçoğundan faziletli, şerefti kıldık." 17/İsrâ/70.

ve yeryüzünde Allah'ın halifesi olma görevini üstlenmiş kimselerdir.⁴⁸ “Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik; artık o isterse şükreden olur, isterse nankör”⁴⁹ ayeti ile de tercihin insanın kendisine bırakıldığı aşîkârdır.

Meâric suresinin 22. ayetinden 35. ayetine kadar olan kısmında ise insanların olumlu özellikleri, sorumlulukları ve cennetlerde ikram görececek kimselerin nitelikleri açıklanmıştır. Bu bölümde bütünüyle dünya sevgisine dalmaktan ve yalnız kendi menfaatleri için yaşamaktan kaynaklanan mezkûr çirkin özelliklere sahip olan kişilerin aksine, kendilerini ibadete veren, mahlûkata karşı merhametli ve adaletli olan, ilahî azaptan korkan, ahirete iman eden, hayâ duygularını kaybetmeyerek zinaya bulaşmayan, ahireti dünyaya tercih eden mesut kimseler, bedbahtlardan istisna edilmektedirler.⁵⁰

Bu ilkelerden ilki namazdır. Allah namazlarını eda eden kimseleri sabırsızlıkla, cimrilikle ve musibet anında sızlanmakla nitelenen insanlardan müstesna kılmıştır.⁵¹ Çünkü namaz o kimseleri, dünyaya gereğinden fazla değer vermemeleri noktasında teşvik eder. Namaz bilincine sahip olan insan imtihan hayatında başına gelen kötülüğe ve zorluğa sabır gösterir, ona bir iyilik isabet ettiğinde ise muhtaçları ondan yararlandırır, başına gelen güzellikler noktasında cimrilik etmez.⁵² Yalnız Allah'a ibadet etmeyi ve yalnız Allah'tan yardım dilemeyi şiar edinir.⁵³ Aklın ve vicdanın hoş karşılamadığı, erdemli toplumun çirkin bulduğu düşünce ve davranışlardan uzak durur. Allah bu gerçeği bir ayetinde şöyle beyan etmiştir: “Kuşkusuz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten meneder.”⁵⁴ Ayrıca bu ayet namaz kılan kişinin ahlakî eğitimini kendi kendine yaptığının ve namazın insanlar üzerinde kötülükler karşı koruyucu bir kalkan görevi üstlendiğinin de delilini teşkil etmektedir. Allah'a kulluğu ve derinden saygı duymayı ifade eden namaz ibadeti, bireysel ve

48) اَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ “Peki darda kalan kendisine yardım ettiği zaman imdadına yetişen, sıkıntısını gideren ve sizi yeryüzünün yöneticileri yapan kim?” 27/ Neml/62.

49) إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا “Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik; artık o isterse şükreden olur, isterse nankör.” 76/İnsan/3.

50) Ebu's-suûd Efendi, *Ebussuûd Tefsîri*, Çev. Ali Akın, İstanbul, Boğaziçi Yay., 2007, C. 12, s. 5636.

51) إِلَّا الْمُصَلِّينَ -الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ “Ancak namaz kılanlar başka; Namazlarını devamlı kılanlar.” Meâric, 70/22-23.

52) Sâbûnî, *Safvetü'l-Tefâsîr*, C. 3, s. 445.

53) اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ “(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.” 1/Fatih/5.

54) أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ “Kitaptan sana vahyedilenleri oku, namazı özenle kıl. Kuşkusuz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten meneder. Allah'ı anmak her şeyden önemlidir. Allah yaptıklarınızı bilir.” 29/Ankebût/45; Ayetin geniş izahı için bkz. Müftüoğlu, Ömer, *Beş Vakit Kılmıyorum Diye Bıraktım*, Ankara, Otto Yay, 2012, s.74-76.

toplumsal düzeni de sağlamaya yardımcı olur. Çünkü namaz, yapılmasında her türlü hayrı içeren emirleri ve her türlü kötülükten meneden yasakları hatırlamanın da bir vasıtasıdır.⁵⁵ Bedenin bütün organlarının, kalbin ve ruhun Allah'a yönelişinin vesilesidir.⁵⁶ Surede bahsi geçen olumsuz özelliklerin eğitime tabi tutularak doğruya yönlendirilmesinde büyük rol oynayan namaz, 17. ayette yer alan “*yüz çevirip uzaklaşan*” eyleminin de tam tersi olmakla beraber insanı felakete sürükleyen o hastalığı tedavi etmektedir.⁵⁷

Surede zikredilen tahammülsüzlük, pintilik ve tatminsizlik gibi kötü hasletleri tedavi etmenin ve cennette ikram görebilmenin ilk kuralını namaz ibadeti oluşturduğu gibi,⁵⁸ son maddesini de Allah'a iman alametlerinin esasını teşkil eden namaz oluşturmaktadır.⁵⁹ Eğitime namaz ile başlanıp namaz ile sonlandırılması bu ibadete gereken önemin ve itinanın gösterilmesi gerektiğine ve bu ibadetin şerefine delil teşkil etmektedir. Böylelikle güzel ahlak sahibi olabilmek adına namaz ibadetinin ne denli elzem olduğu ortaya çıkmaktadır.⁶⁰

İnsanın eğitiminde ve mükemmelliğe ulaşmasındaki en önemli etkenler arasında yer alan diğer bir nitelik ise, kişinin kendi mallarında dilenciye ve yoksula ait belli bir hakkın olduğunu kabul etmesidir.⁶¹ Dinî konularda inançlı ve şuurlu, toplum hukuku konusunda düşünceli ve merhametli olan insanlar, tereddüt göstermeksizin infak ibadetini yerine getirirler. Toplumsal refahın ve sosyal dayanışmanın sağlanmasında yapı taşı olan zekât ve sadaka yine surede zikredilen cimrilik, tatminsizlik, mal tutkusu, bencillik gibi duyguların ve davranışların tedavisi anlamına gelmektedir.⁶² Zekât ve sadaka kişiyi cömertliğe teşvik ederek toplumsal duyarlılığı geliştirmiş olmaktadır. Bu insanlar, fakirliği en düşük seviyeye indirmeyi ve adaletli gelir dağılımını sağlamayı hedeflerler. Sosyal vazifelerini yerine getirenler pintilik, hırs, mal biriktirip muhtacı faydalandırmamak, yoksulu ve yetimi doyurmaktan insanları menetmek gibi kişinin ahlakını zedeleyen en tehlikeli hastalıklardan kurtulurlar.⁶³ Böylelikle infak eden kimseler israf ve cimrilik arasında orta yol olan

55) Derveze, *Tefsîrü'l-Hadîs*, C. 4, s. 255

56) Cevziyye, İbn Kayyim, *Namazdaki Hikmetler*, Çev. Osman Arpaçukuru, İstanbul, Polen Yay., 2007, s. 20.

57) Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, İstanbul, Bayraklı Yay., 2006, C. 19, s. 587.

58) الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ “*Namazlarını devamlı kılarlar.*” 70/Meâric/23.

59) وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ “*Namazlarının gereklerini titizlikle yerine getirirler.*” 70/Meâric/34.

60) Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. 14, s. 134.

61) وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ “*İsteyene ve yoksun kalmışa mallarından belli bir hak tanurlar.*” 70/Meâric/24-25.

62) Bayraklı, *Kur'an Tefsiri*, C. 19, s. 587-588.

63) Kutub, *Fizılâl-il Kur'an*, C. 15, s. 237.

cömertlik vasfına kavuşmuş olurlar.⁶⁴ Cennetle müjdelenen bu kimselerin orada sonsuz ve sınırsız ikramlar göreceği de surede bildirilen hususlar arasında yer almaktadır.⁶⁵

Malî ibadetler içerisinde yer alan zekât ve sadakanın, bedenî ibadetler arasında sayılan namaz ile hemen hemen her yerde arka arkaya zikredilmesi⁶⁶ bu iki ibadetin birbirlerini beslediğini ve aralarında kuvvetli bir bağın olduğunu göstermektedir.⁶⁷ Bu ibadetin dünya kaygısı taşımadan sorumluluk duygusu ile yerine getirilmesi, dosdoğru ve düzenli kılınan namazın tesirlerinin ortaya çıkışıdır. Böylelikle namazlarını ihlaslı bir şekilde eda eden kimse yapıcı davranışlar sergilemekte, adaleti sağlamakta, hayır işlemekte aktif hale gelir. İyiliklerde yarışarak ilkel kusurlarını giderip kişiliğini zenginleştirir.⁶⁸

Surede insanların olumlu olarak zikredilen diğer bir özelliği de, ceza gününü tasdik etmeleridir.⁶⁹ Ceza gününden maksat ise ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceği, yapılan her türlü eylemin karşılığının görüleceği gündür.⁷⁰ Bu sıfat, insanların ahlaklarını güzelleştirmesi ve huylarını düzeltmesi açısından çok önem arz etmektedir. Aynı zamanda teslim olmuş ruhların ana çizgilerini belirtir. Dünya hayatının hikmeti, insanın yaratılışının gayesi ancak ahiret ve hesap gibi kavramlarla bilinebilir. Ahirete iman gerek duygu bakımından, gerek ruhsal açıdan, gerekse davranışlar bazında olsun yaşam tarzına olumlu tesirler yapar.⁷¹ Şöyle ki; ahirete iman eden bir kişinin hayatına düzen ve intizam hâkim olur.⁷² Allah'a, insanlara, bütün mahlûkata ve nefesine karşı olan sorumluluk duygusu gelişir. Dünyaya karşı aşırı düşkünlüğe sebep olan zafiyetlerin, maddî açıdan sahibi bulunduğu her şeyin kendi egemenliği altında olduğu düşüncesinin, sabırsızlık, tatminsizlik gibi duyguların davranışa yansımış hallerinin eğitilmesi ancak sağlam bir ahiret inancıyla gerçekleşir. Ceza gününe iman eden kişi, dünya yaşamının oyun ve eğlenceden müteşekkil olduğunu⁷³ idrak ederek ebedi hayatın ahiret hayatı olduğu bilincine varır. Ayrıca

64) Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul, Bedir Yay., 1989, C. 3, s.574; وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا “Yine o iyi kullar, harcama yaptıkları zaman ne saçıp savururlar ne de cimrilik ederler; harcamaları bu ikisi arasında mâkul bir dengeye göre olur.” 25/Furkan/67.

65) أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمَاتٍ “İşte bunlar cennetlerde ağırlanurlar.” 70/Meâric/35.

66) Bkz. 2/Bakara/43; 4/Nisâ/162; 5/Mâide/55; 9/Tevbe/11; 33/Ahzâb/33.

67) Karaman ve diğer, *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 55-57.

68) Derveze, *Tefsîrü'l-Hadis*, C. 4, s. 255-256; Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Müftüoğlu, *Beş Vakit Kılmıyorum Diye Bıraktım*, s.86-89.

69) وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ “Hesap gününün doğruluğuna inanurlar.” 70/Meâric/26.

70) Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. 14, s. 134.

71) Kutub, *Fizılâl-il Kur'an*, C. 15, 238.

72) Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, İzmir, Anadolu Yay., 1989, C. 12, s. 6377.

73) وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ “Bu dünya yaşamı gerçekte yalnızca oyun ve eğlenceden müteşekkildir; ahiret hayatı ise gerçekte asıl hayattır; keşke bunu böyle bilselerdi!” 29/Ankebût/64.

dünyada yapılan her türlü düşüncenin ve davranışın karşılığının görülecek olması,⁷⁴ insana imtihan sahasını çok iyi değerlendirme fırsatı verir. Hâlbuki ceza gününe, amellerin değerlendirileceğine ve üstünlüğün ancak takvada olduğuna inanmayanlar, attıkları her adımı, yaptıkları her eylemi bu sınırlı ve geçici hayat çerçevesinde ölçüp değerlendirirler.⁷⁵ İnsanların geleceklerini yokluk ve karanlıktan ibaret sayanlar ve ölümden sonra yeniden dirilişe iman etmedikleri için geleceğe dair ümit beslemeyenler; hak, hukuk, ahlak, adalet, erdem gibi İslam dininin üzerinde önemle durduğu kavram, değer ve ilkeleri de önemsiz bulurlar.⁷⁶ Öldükten sonra dirilişin olacağına inanmama, dünyaya aşırı derecede bağlı olma ve bozgunculuk çıkararak toplumsal düzeni bozma gibi inanç, eğilim ve karakter yapısına sahip olan kişilerin eğitimini sağlayan temel konuların başında ise ahiret inancı yer almaktadır.⁷⁷

Surenin devamında dikkat çeken diğer bir nitelik ise: “*Rablerinin azabından çekinirler. Çünkü Rablerinin azabı karşısında asla güven içerisinde olunamaz*”⁷⁸ ayetinde yer alan korku ve ümit arasında olma halidir. Büsbütün Allah’a bağlı olan kalpler, Allah’ın rızasını, bağışlanmayı, merhamete nail olmayı ve cennete girebilmeyi umarlar. Dünyada iken yapıp ettiklerine güvenerek kibre kapılmazlar, tamamen ümitsizliğe de düşmezler. İçlerinde bulunan saygının neticesinde ortaya çıkan bu endişe, onları helal sınırlarında ve meşru dairede tutmaya yarar. Doyumsuzluk duygusunu, bencilliği ve cimriliği disiplin altına alır ve eğitir. Surede inkârcıların yanlış düşüncelerini ve eğri inançlarını ifade etmek adına: “*Üstelik bir de onlardan her biri nimetler cennetine yerleştirileceğini mi umuyor?*”⁷⁹ ayetinde olduğu gibi mal ve mevki çokluğuyla büyülenen, her şeyin kendi hakkı olduğunu zanneden ve Allah’ın azabından kendilerini güvende sayanların içerisinde bulunduğu ruh halinin tedavisini, ümit ve korku arasında bulunarak Allah’ın azabından emin olmamak oluşturmaktadır.

Kur’an iman eden birinin ideal kişilik vasıflarından, seçkin karakteristik yapısından bahsederken, cinsel güdüyle ilgili müminde cereyan eden karakter özelliğini saymadan geçmez. Keza bu hususa Meâric suresinde de rastlıyoruz. Sure insanların olumlu özelliği

74) *فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ* وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür.” 99/Zilzâl/7-8.

75) Kutub, *Fîzilâl-il Kur’ân*, C. 15, s. 238.

76) Gazzâlî, *Mü’minler İçin Yükselme Basamakları*, Tehzib: Abdülhâlık Duran, İstanbul, Hikmet Neşriyat, 2004, s. 53.

77) Bayraklı, *Kur’ân Tefsîri*, C. 19, s. 588.

78) *وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ* إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ “Rablerinin azabından çekinenler - ki rablerinin azabı karşısında asla güven içinde olunamaz” 70/Meâric/27-28.

79) *أَلَيْسَ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ* “Üstelik bir de onlardan her biri nimetler cennetine yerleştirileceğini mi umuyor?” 70/Meâric/38.

ve sorumluluğu arasında, iffetlerini korumaları ve zinaya bulaşmamaları gibi ahlakî kurallar içermektedir.⁸⁰

Bununla beraber surede fertler ve cemiyetler için açık, temiz, kolay ve sağlam hükümler yer almaktadır. Bu kurallara riayet eden şahıslar ve toplumlar biyolojik, insanî ve içtimâî vazifelerini yerlerine getirdikleri gibi, meşru dairede isteklerini de karşılamış olurlar.⁸¹ Onlar, cinsel dürtülerini kontrol altında tutar, cinsel isteklerinin esiri olmazlar. Cinsel ilişkilerinde ilahî emirlere uygun davranış ve tutum sergilerler. Allah'ın koyduğu değer yargılarının dışına taşmazlar, bunun ötesini arayarak haddi aşmazlar. Fakat eşleri ve cariyelerinin dışına taşanlar, bireysel olarak ahlakî bozulmaya sebep olacakları gibi aile mefhumunu da zedeler, zarara uğratar ve kolay kolay tedavi edilemeyecek yaralar açarlar. Akıllı ve vicdanı dumura uğratan bu tercih ve yönelişler, toplumun büyük hasar görmesine ve soyların karışmasına sebebiyet verirken, mutsuz ve zulme maruz kalmış bireylerin çoğalmasına da yol açar. Meşru aile esasına, temiz yuva prensibine dayalı bir toplumun temellerinin atılmasını hedefleyen Meâric suresi, insanların dünya ve ahiret huzurunu esas almaktadır. Nefsî isteklerden, dizginlenmeyen şehvetlerden ve tatmin olmak bilmez arzulardan korunmak, iffetli olmak ile gerçekleşir. Böylelikle sağlıklı bir toplum ve sağlam bir karakter yapısının oluşumunda cinsel eğitimin çok önemli bir faktör olduğu görülmektedir.

“Onlar emanetlerine ve ahitlerine uyarlar. Şahitliklerini de dosdoğru yerine getirirler.”⁸² İnsanların sahip olduğu ve olması gerektiği özelliklerin sonuncusunu oluşturan bu ayetler grubu ise, dinî görev ve yükümlülükleri kapsadığı gibi insanların kendi aralarındaki sorumlulukları da içermektedir. İlgili ayetler, Allah ile kullar arasındaki ilişkiye yer verdiği gibi insanların birbirleriyle olan ilişkilerini de içermektedir. Bu ilişkilerin hangi düzeyde olması gerektiğiyle birlikte ilişkilerde hangi kurallara riayet edileceği de beyan edilmektedir.⁸³ Böylelikle güven esasına dayalı bir hukukun oluşumu sağlanırken huzurlu bir toplumun inşası da gerçekleşmiş olur. Ayette emanetlerin ve ahitlerin birçok çeşidinin olduğuna ve muhtelif anlamlar içerdiğine işaret etmek için emanet ve ahit kelimeleri çoğul zikredilmiştir.⁸⁴ İnsanların yüklendiği ilk emaneti Kur'an şöyle beyan etmektedir: “Biz

80) وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ - إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ - فَمَنْ ابْتِغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ ۖ فَذُنُوبُهُ - وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ - وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ
81) İffetlerini koruyanlar -ki eşleri ve cariyeleleri bunun dışında olup bundan dolayı kınanmazlar; ama kim bunun ötesine geçmeye kalkışrsa böyleleri sınırı aşanların ta kendileridir.” 70/Meâric/29-31.

82) Kutub, *Fizılâl-il Kur'ân*, C. 15, s. 239-240.

83) وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ - وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ “Emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler. Şahitliklerini de dosdoğru yaparlar.” 70/Meâric/32-33.

84) Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 8, s. 5360.

84) Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân Tefsiri*, İstanbul, Damla Yayınevi, 1995, C. 9, s. 289.

yasasına riayet etmekle sağlanacak olan hayati öneme sahip bir erdemdir. Adaletli bir şekilde yerine getirilen şahitliğin, muhafaza edilmesi gereken emanetlerin arasında sayılabileceği halde Meâric suresinde ayrıca zikredilmesi bu davranışın ehemmiyetini ve faziletini göstermesi açısından dikkat çekicidir.⁹³ Neseî (ö. 710/1310) ayetteki inanmış ve teslim olmuş kimseler için, akrabalarına ve itibar sahiplerine yönelmeksizin, güçlü olanları zayıflara, zenginleri fakirlere tercih etmeksizin hâkimlerin huzurunda şahitliklerini dürüst ve adaletli bir şekilde yerine getirdiklerini ifade etmiştir.⁹⁴ Böyle kimseler bu davranışlarının sonucu olarak dinlerine olan bağlılıklarını sergilemiş ve haklı olanın hakkını da korumuş olurlar. İbn Kesîr (ö. 774/1373) ise, şahit oldukları şeyleri itinayla, özenle, büyük bir hassasiyetle korurlar, ona bir şey ilave etmez, ondan bir şey eksiltmez ve onu saklamazlar, demiştir.⁹⁵ Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767) da, şahitliklerini hakkaniyetli biçimde yerlerine getirirler, ona mâni olmazlar, onu gizlemezler, diyerek bu ayete mana vermiştir.⁹⁶ Emanetlere riayet etmek, ahde vefa göstermek, şahitlikleri adaletle ifa etmek gibi güzide huylar beşeri münasebetleri düzenler. Toplumda çıkabilecek kargaşayı, bozgunculuğu önler. Güven ve kardeşlik ortamının oluşumunu sağlar.⁹⁷

Surede bahsi geçen bu özellikler, dünya hayatını düzenlediği gibi ahiret hayatını da imar eder. Yapılan hiçbir iyiliğin ya da kötülüğün karşılıksız kalmayacağı da belirtilerek seçim kişinin kendisine bırakılır. Ödev ve sorumluluklarını hakkıyla yerine getirenler, adaletli bir toplumun inşası için özveriyle çalışanlar cennetle müjdelenirler.⁹⁸ Kendisine imkân ve fırsat verildiği halde beşeri ilişkileri sağlıklı yürütmeyenler, Allah'a karşı kulluk görevini ifa etmeyenler ise cehenneme duçar olurlar.⁹⁹

6. Sonuç

İnsan, doğası itibari ile iyiye ve doğruya olduğu kadar kötüye ve yanlışta da mütemayil bir varlıktır. Bir takım güzel hasletlerle beraber, bir takım kötü huyları da benliğinde barındırmaktadır. Bu iki zıt karakteristik yapı arasında tercih yapmak ise insanın kendisine bırakılmıştır. Meâric suresinde de insanın sahip olduğu bu özelliklere değinilmiştir. Surede olumsuz davranışların neler olduğu ve bu davranışları sergileyenleri nelerin beklediği gibi maddeler yer alırken yerilen özelliklerin tedavisinde gerekli olan kurallar da bulunmaktadır. İdeal insan tipinin, istenilen mümin modelinin ince ince, çok veciz bir

93) Râzî, *Mefââtihü'l-Gayb*, C. 15, 116.

94) Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, C. 3, s. 539.

95) Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. 14, s. 134.

96) Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, C. 4, s. 438.

97) Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, C. 12, s. 6378.

98) "أُولَئِكَ فِي جَنَّتٍ مُّكْرَمُونَ" "İşte bunlar cennetlerde ağırlandılar." 70/Meâric/35.

99) "تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى - وَجَمَعَ فَأَوْعَى" "Haktan yüz çevirip uzaklaşmak isteyen ve mal toplayıp üstüne oturanı (cehennem) kendine çağırır." 70/Meâric/17-18.

şekilde işlendiği bu sure, âdil bir dünya sistemi oluşturmayı hedef edinmektedir. Hem kişinin kendisiyle alakalı özel alanla hem de toplumu alakadar eden sosyal alanla ilgili kurallar sunmaktadır.

Sure incelendiğinde baştan sona bir konu bütünlüğüne sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca Meâric suresi bireylerin ve toplumların inanç, şuur, adalet, merhamet gibi vazgeçilmez hususiyetleri kazanmaları adına bir çağrıda bulunmaktadır. Eğer insan, bu ilahî çağrıya kulak tıkayarak arkasını dönerse, Peygamber'i alaya alırsa, iman etmediği halde cennetin kendi hakkı olduğunu düşünerek kibirlenirse, fıtratında potansiyel olarak mevcut bulunan sabırsızlık, tatminsizlik, bencillik, cimrilik gibi huyların duygu ve davranış olarak hayatında yerleşmesine izin verir. Nefsinin ve şeytanın telkinleriyle, bilerek ve isteyerek bu özelliklerle bütünleşir, onu yaşamının bir parçası belki de hedefi haline getirir. Bu kötü huyların terk edilmemesi durumunda bireysel bozulma kaçınılmazdır. Böyle bir toplumda da adaletsizlik ve zulümler hâkim olur. Surede bu olumsuz özelliklerin eğitilmesi için bir takım kurallar yer almaktadır. Bununla beraber Meâric suresi, insanın vahiyden bağımsız kaldığında hasta olabilecek ruhunu hasta olmaktan kurtarmak adına ilkeler vaz' etmektedir.

Meâric suresinde dolaylı olarak zikredilen insanın olumlu özellikleri; sabır, teslimiyet ve cömertliktir. Doğrudan beyan edilen özellikler ise; namaz kılmak, infak etmek, ahirete iman, takva, iffet, emanetleri, sözleri ve şahitlikleri korumaktır. İnsanın dünyasını da ahiretini de imar edecek olan bu eğitimde, dosdoğru namaz kılmak genel ahlakı, fakiri gözeterek infak etmek sosyal ahlakı, iffetini muhafaza etmek cinsel ahlakı, emaneti yerine getirmek, ahde vefa göstermek ve adaletle şahitlik etmek ise, hukukî ahlakı oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsîri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1991.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsîri*, İstanbul: Bayraklı Yay., 2006.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1883-1971). *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meâlî Âlîsî ve Tefsîri*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1966.
- Bursevî, İsmail Hakkı (ö. 1137/1725). *Rûhu'l-Beyân Tefsiri*, İstanbul: Damla Yayınevi, 1995.
- Cevziyye, İbn Kayyım (ö. 751/1350). *Namazdaki Hikmetler*, Çev. Osman Arpaçukuru, İstanbul: Polen Yay., 2007.
- Derveze, M. İzzet (1888-1984). *et-Tefsîrî'l-Hadîs*, Çev. Muharrem Önder, İstanbul: Ekin Yay., 1997.
- Ebu's-suûd Efendi (ö. 982/1574). *Ebussuûd Tefsîri*, Çev. Ali Akın, İstanbul: Boğaziçi Yay., 2007.

- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed (ö. 505/1111). *İhyâu 'Ulûmid'-Dîn*, Çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yay., 1989.
- _____, *Mü'minler İçin Yükselme Basamakları*, Tehzib: Abdulhalık Duran, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2004.
- _____, *Kimyây-ı Saâdet*, Çev. Ali Arslan, İstanbul: Merve Yayınevi, 2018.
- Gülçür, Musa Kazım. *Kur'an'da Karakter Eğitimi*, İzmir: Işık Yay., 1994.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İmâdüddin İsmail b. Ömer (ö. 774/1373) *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk. Mustafa es- Seyyid Muhammed ve diğer, Kahire: Müessesetu Kurtuba, 2000/1421.
- Karaman, Hayrettin ve diğer, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: DİB Yay., 2017.
- Kuşeyrî, Ebû'l-Kâsım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik Abdülkerîm (ö. 465/1072). *Letâifu'l-İşârât*, Çev. Mehmet Yalar, İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2013.
- Kutub, Seyyid (1906-1966). *Fızılâl-il Kur'ân*, Çev. Bekir Karlığa ve diğer, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, trs.,
- Mevdûdî, Ebu'l A'lâ (1903-1979). *Tefhîmü'l-Kur'ân*, Çev. Muhammed Han Kayanî vd., İstanbul: İnsan Yay., 1987.
- Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767). *Tefsiru Mukâtil b. Süleymân*, Thk. Abdullah Mahmûd Şehhate, Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l Âmme li'l-Kitâb, 1979.
- Müftüoğlu, Ömer. *Beş Vakit Kılmıyorum Diye Bıraktım*, Ankara: Otto Yay, 2012.
- Nesefî, Ebû'l-Berekat Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (ö.710/1310). *Medârikü't-tenzîl ve hakâikü't-te'vîl*, Thk. Yusuf Ali Bedîvî, Dârü'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut 1998.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (ö. 606/1210). *Mefâtîhü'l-Gayb*, Beyrut: Dârü'l- Kütübi'l- İlmiyye, 1990/1411.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*, Beyrut: Dârü'l-Kur'âni'l-Kerim, 1981/1402.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî (ö. 911/1505). *El-İtkân Fî Ulûmi'l Kur'ân*, Çev. Sakıp Yıldız ve Hüseyin Avni Çelik, İstanbul: Hikmet Neşr., 1987.
- _____, *Tenâsükü'd-dürer fî tenâsübi's-süver*, Çev. Mustafa Karakoç, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî (ö. 310/923). *Câmiü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1984.

Toksarı, Ali. “Emanet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay, 1995, C. 11, s. 81-83.

Yazır, Muhammed Hamdi (1878-1942). *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul: Eser Kitapevi, trs.

Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, İzmir: Anadolu Yay., 1989.

Yurdagür, Metin. “Ahit”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay, 1988, C. 1, s. 534-535.